

© Uluslararası **İnsan Bilimleri** Dergisi

ISSN: 1303-5134

www.insanbilimleri.com

Cilt: 3 Sayı: 1 Yıl: 2006
Yayın Tarihi: 28 Nisan 2006

SOSYOLOJİK PERSPEKTİFTEN TÜRK(İYE) ÇİNGENELERİ: İZMİR ÇİNGENELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Suat KOLUKIRIK*

Özet

Türkiye’de yaşayan Çingenerinin genel görünümü ve sosyo-ekonomik özelliklerini irdelemeyi hedefleyen bu çalışma, İzmir Bornova Tarla başı mahallesinde ikamet eden Çingenerler arasında gerçekleştirilen alan çalışmasının sonuçlarını içermektedir. Çalışmanın sorgu alanı çerçevesinde; anket tekniği aracılığıyla sosyal ve ekonomik harita çıkarılmaya çalışılmış; demografik özellikler, doğum yeri, göç, medeni durum, aile büyüklüğü, eğitim, hane ve mekan, iş ve meslek, gelir ve harcama, evde kullanılan eşyalar, siyasal katılım, örgütlenme ve Çingenerlerin kendilerine ve dünyaya bakış açılarına ilişkin veriler elde edilmiş ve yorumlanmıştır. Anket tekniğinden elde edilen verilerin yorumlanmasında, derinlemesine mülakat ve sözlü tanıklık teknikleri de kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çingenerler, Romanlar, Sosyal ve Ekonomik Durum, Kültür, Kimlik, İzmir.

THE TURKISH GYPSIES IN TERMS OF SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE: A STUDY ON GYPSIES IN IZMIR

Abstract

This study intending to examine the general representations and socio-economic characteristics of the Gypsies includes the outcomes of the field study carried out among the Gypsies of Tarla başı district in Bornova, İzmir. Within the scope of the study, social and economic situation has been charted by applying questionnaire technique, and the data concerning demographic characteristics, birth place, migration, marital status, number of family members, education, household and space, work and job, income and expenses, furniture and goods used in the house, political participation, organization, and Gypsies’ points of view towards themselves and the world have been obtained and evaluated. A depth interview and oral history techniques have been applied in the interpretation and analysis of the data obtained from questionnaire techniques.

Keywords: Gypsies, Romani, Social and Economic Conditions, Culture, Identity, İzmir.

---

* Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

GİRİŞ

Çingenerin Türk toplumuyla olan ilişkilerine bakıldığında oldukça eskilere gidilebilir. Selçuklu Türkleriyle başlayan ilk temasın ardından üç ana Çingene grubundan biri olarak kabul edilen Rom'lar¹ Anadolu üzerinden Avrupa'ya geçmiştir (Hancock:2002). Osmanlı döneminde ise büyük bir Çingene grubu Çingene sancağı -'Liva-i Çingâne'- (Gökbilgin, 1977:423) adı verilen bölgede (Trakya/Rumeli) ikamet etmiş ve belirli bir kısmı ordu ve devlet hizmetinde çalışmışlardır. Nitekim Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman "Rumeli vilayetinde Çingenerin yerleşmesi için özel yasa hazırlatmış ve Çingene sancağı ordu hizmetinde bulunmuştur (Marushiakova, 2002:2). Osmanlı belgeleri Çingene nüfusunu düzenli vergi ödemek için yaş, iş ve medeni durum bağlamında tanımlamıştır. İmparatorluk içindeki Çingener için en popüler iş, demircilik ve müzisyenlik olmuştur. Diğer meslekler ise, tenekeci, nalbant, kılıç ustası, kuyumcu, bıçakçı, ayakkabıcı, tımarcı, elekçi ve kasaplıktır. Ordu hizmetinde bulunan Çingenerler sosyal prestij açısından daha iyi konumda bulunmuşlardır. Osmanlı imparatorluğundaki Çingenerler etno-kültürel karakteristiklerini, göçebe yaşam tarzlarını ve geleneksel işlerini korumuşlar ve Ortaçağ Avrupa'sına göre kendilerini daha iyi ifade etmişlerdir" (Marushiakova, 2001:44).

Başka bir çalışmada Osmanlı imparatorluğu içerisindeki Çingenerin genel görünümü üzerinde duran Altınöz'e göre ise; "XVI. yüzyıl Osmanlı toplum yapısının olumsuz yönde etkilenmesinde; fuhuş, soygun, cinayet ve hırsızlığın yayılmasında Çingene gruplarının büyük rolü olmuştur. Hatta olumsuz hareketlerinden dolayı İstanbul'dan atılmaları için fermanlar çıkartılmış, fuhuş gibi durumlarda ise hükümet tarafından kovuşturmaya uğramışlar ve çeşitli şekilde şiddetli cezalara çaptırılmışlardır" (1995:25). Bu olumsuz görünümün dışında Altınöz'e göre Çingenerin, demir ve demircilik konusundaki yetenekleri dikkate değerdir. "İmar işleri ve gemi yapımı için gerekli olan çivilerin imalatı Çingenerce yapılmış ve demirci olan Çingenerlerden haraç alınmamıştır. Fatih Sultan Mehmet demircilikle uğraşan Çingeneri ödüllendirmiştir" (1995:26).

Cumhuriyet döneminde ise Lozan Antlaşması çerçevesinde Yunanistan'dan gelen ve sayıları tam olarak belli olmayan Çingene nüfusunun varlığı söz konusudur. Özkan'a göre Lozan antlaşması çerçevesinde Yunanistan ile yapılan "nüfus mübadelesi uyarınca göç eden Türk göçmenlerle birlikte büyük bir Çingene nüfusu Türkiye'ye gelmiştir. Bunu Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gönüllü göçmen statüsünde gelen Çingenerler takip etmiştir" (2000:2, Alexandris, 2005). Zira nüfus mübadelesindeki tek ölçüt dini temele dayandırılmış ve Müslüman olmak yeterli görülmüştür (Andrews, 1992:28). *Büyük Mübadele* isimli çalışmasında Arı; "Yunanistan'dan göç edenlerin ekonomik ve sosyal koşulları göz önüne alınarak yerleştirildiğini ve bütün üretimiyle geçimlerini

¹ 'Çingener, Hindistan alt kıtasından bin yıl önce ayrılmışlar ve Avrupa'ya İran, Ermenistan ve Türkiye üzerinden değişik farklı dalgalarla göç etmişlerdir. Bu ayrılışın nedeni tam olarak bilinmemektedir' (Lewy, 1999:78, Fraser, 1992). Köken konusunda olduğu gibi Çingenerin göç yolları da, çoğunlukla dilsel veriler temelinde ele alınmaktadır. Ancak dilsel çözümlerinin yetersiz kaldığını savunan Williams'a göre 'dil örnekleri Çingenerin Hindistan'dan neden ve nasıl ayrıldıkları ve sosyal ekonomik koşulları hakkında yeterli kanıtlar sunamamaktadır' (1997:308). Buna karşın İngiliz dilbilimci Sampson'un göç yollarına ilişkin çözümlenmesi, tartışmalı da olsa pek çok kaynak tarafından kullanılmaktadır. Dilsel kanıtlar etrafında oluşturulan haritaya göre 'Çingenerler, 10. yüzyılın sonu ve 11. yüzyılın başlarında üç ana gruba ayrılmışlardır. Bu gruplardan Dom'lar 'Ben' lehçesini, Lom ve Romlar ise 'Phen' lehçesini konuşmaktaydı. Birinci grup yani Domlar, belirli aralıklarla Suriye ve Filistin'e yerleşmişler, bazıları ise Mısır ve kuzey Afrika boyunca ilerleyerek İspanyaya kadar ulaşmışlardır. Ancak bu rota bazı araştırmacılarca kabul edilmemektedir. İkinci grup Çingenerler - Lomlar-, kuzeye doğru ilerleyerek Ermenistan ve Gürcistan'a yerleşmişlerdir. Bazı hipotezlere göre grubun üyeleri Romanya, Balkanlar ve Avrupa içlerine kadar uzanmışlardır. Ancak bu görüş hakkında da yeterli kanıtlar yoktur. Üçüncü ve en büyük grup olan Çingenerler -Rom'lar- ise batıya doğru ilerleyerek Anadolu üzerinden Balkanlara ve Avrupa içlerine kadar ilerlemişlerdir' (Marushiakova, 2001:12).

Suat KOLUKIRIK: *Sosyolojik Perspektiften Türk(îye) Çingeneri*

sağlayan Drama, Kavala ve Girit ile adalar ve kıyı Yunanistan'dan geleceklere ağırlıklı olarak, kıyı Ege ve Tekirdağ ile çevresinde iskan edildiğini belirtiyor. Selanik göçmenleri içinde Karadeniz'in kıyı şeridinin ve özellikle de Samsun'un uygun olacağını düşünülmesini belirtmektedir. Bu çerçevede bir kısım Drama ve Kavala ahalisinden 30.000 tütüncü Samsun ve havalisine yerleştirilmiştir. Türkiye'ye getirilen mübadele göçmenleri, Edirne, Balıkesir, İstanbul, Bursa, Kırklareli, Samsun, Kocaeli, İzmir, Niğde ve Manisa'ya göreceli daha yoğun olmak üzere yerleştirilmiştir" (1995). Bugün itibarıyla Çingenerler (Rom'lar) çoğunlukla Ege, Marmara ve Trakya bölgelerinde yaşamaktadırlar.

Bu gelişim ve yaşananlara karşın, Çingenerlerin Türk toplumu ile olan ilişkilerinde ki süre ve Türkiye'deki coğrafi yayılmışlıklarını yeniden değerlendirdiğimizde, Çingenerleri ele alan çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Özellikle Türkiye'de yaşayan Çingenerlerin yaşamı, dili (Romani) ve nüfus oranları konusunda elimizde net ve sayısal veriler bulunmamaktadır. Ayrıca var olan çalışmaların da birbirlerinden farklı görüşler ortaya koyduğu bilinmektedir. Bunlardan Türkiye'de yaşayan Çingenerlerin dinsel yaşamını değerlendiren Andrews'ya göre, "yerleşik Çingenerlerin büyük çoğunluğunun geçmişte Hıristiyan, göçebe Çingenerlerin de görünüşte de olsa Müslümanlığı kabul ettiğini belirtmektedir. Ayrıca Andrews'ya göre Çingenerler kendi dini adetlerini de korumuşlardır. Bunların en önemlileri büyük bahar festivali ve Mayısın ilk haftasında kutladıkları Kakava'nın² kurban edilmesi törenleridir" (1992:196). Özkan'a göre ise "Türkiye'de İslam inancına sahip olan Çingenerler, itikadi açıdan kendilerini Bektaşî-Alevî ve Sünnî olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Özellikle göçer durumda olanların pek çoğu Bektaşî-Alevî Müslüman, yerleşik durumda olanların büyük çoğunluğu ise Sünnî Müslüman olarak bilinmektedir. Göçerlerin Bektaşî-Alevî itikadını benimsemelerinin en önemli sebebi, onların Yörüklerle içli-dışlı olmalarından kaynaklanmaktadır" (2000:104). Bununla birlikte Türkiye'deki Çingenerlerin dinsel yaşamına ilişkin yapılan bu değerlendirmelerin problematik olduğu ortadadır. Örneğin yukarıda bahsedilen özelliklerin hangi bölgede yaşayan Çingene grupları için geçerli olduğu açık değildir. Ayrıca Bektaşî-Alevî itikadına sahip olan Çingenerlerin kimler olduğu da belli değildir. Diğer yandan Ege bölgesinde yaptığım mülakatlara göre Çingenerlerin Aleviliği kabul etmediği ve yine Alevî vatandaşların da Aleviliği Çingenerlerle bağdaştırmadığı bulgulanmıştır.

Bunların dışında Çingenerlerinin kullandığı dil bağlamında "Türk Çingenerleri Balkan diyalektiği içerisinde gösterilmektedir. "Türk Çingenerlerin kullandığı dil, Balkan diyalektiği içerisinde yer almaktadır (Hancock, 1995:32). Balkan diyalektiği Balkanlarda konuşulan Erli, Arli (Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya) ve Türkiye'de konuşulan Xoroxano'dur" (Bakker ve Kyuchukov, 2000:71). Araştırma alanını oluşturan kent açısından ise, Cech ve Heinschink'e göre Selanik'ten göç eden İzmir Çingenerleri, Romani'nin Balkan diyalektiğini kullanmaktadır (Cech:1996, Matras, 2004:60). Diğer bir araştırmacı Yoors ise, "Türkiye'de (İstanbul) yaşayan Rom (Çingene) grupları içerisinde 'Lowara ve Kaldera' kabilelerinin üyelerinin bulunduğunu belirtmektedir" (1967:6). Ayrıca Clebert'in yaptığı sınıflamada Türk Çingenerleri, Kaldera Çingenerleri arasında (1963:23-24) yer almaktadır. Dil ve Çingene grupları bağlamında bu görüşler kabul edilebilir. Ancak Türkiye'deki

² "Kakava şenliklerinin 6 bin yıllık bir geleneği vardır. Bu gelenek her yıl 6 Mayısı takip eden üç gün yapılan bir çeşit Ayin-i Bahardır. Kakava, Mısır ve Ön Asya kökenlidir. İnanç içerikli bir halk kültürüdür. Çingene mitolojisi ve inancına göre, Kakava, eski Mısır'da Tanrı-Kral Fravun'un Kopt halkı (kıpti halk) ile birlikte yaşayan, kökeni başka bir topluma zulmetmeye dayanan, mucizevi olayların zaman içerisinde bir inanca dönüşmesidir. Olaylar, Mısır'da zulüm görenlerin mucizevi biçimde kaçmasıyla başlar. Onları izleyen Firavunun ordusu ise sulara boğulup ölürlür. Kalanlar ise bir liderin çıkıp kendilerini kurtaracağına inanırlar. Çünkü kurtarıcı ölümsüzdür. Kurtarma olayının meydana geldiği gün olarak kabul edilen 6 Mayıs günü Çingenerler akarsu boylarına inerler. Mucizevi günün anısına sulara girerler. Kurtarıcının ölümsüz olması başlıca sevinç kaynağıdır. Bu nedenle çılgınca eğlenilir" (Alpman, 1997:97). Tayyib Gökbilgin ise "İslam Ansiklopedisinde, 6 Mayıs'ta Çingenerlerin kutladığı bayramı, Kakava için yapılan "tencere bayramı" demek olan üç günlük bir bayram olarak tanımlamaktadır. Bayram sonunda Çeribaşı senelik vergisini toplamaktadır. Bu bayram bazalarına göre Çeribaşların vergisini toplamak için adet olarak konmuş bir bayramdır ve Çingenerler vergilerini başka usullerle vermeğe başladıktan sonra artık bu bayramdan vazgeçmiştir" (1977:426).

Çingenerin kullandığı lehçe, kabile ve nüfus göstergelerine ilişkin elimizde henüz yeterli sayıda kanıt ve araştırmanın olmadığını belirtmek gerekmektedir.

ARAŞTIRMA ALANI VE YÖNTEM

Çalışma alanını oluşturan Tarlabası mahallesi, Ege bölgesi ve İzmir'deki Çingene³ nüfusunun yoğun olarak bulunduğu alanlardan biridir. Bunun dışında çalışma alanının tercihinde; Tarlabası Çingenerinin Çingenece'yi kullanabilen bir grup olması, homojen bir Çingene yerleşimi olması, yerleşim alanının ilçe merkezinde yer alışı ve araştırmacı açısından alana olan yakınlık önemli rol oynamıştır. Tarlabası Çingeneri, 1923 Lozan Antlaşması sonucunda Yunanistan'la yapılan Nüfus Mübadelesince Türkiye'ye gelenlerdir. Ancak Çingenerin Bornova'ya (Tarlabası) yerleşim tarihleri çok net değildir. Çingene ailelerinin Bornova'ya geliş tarihi, yoğun olarak 1931-1937 tarihleri arasında gerçekleşmiş gözükmektedir. Alanda yapılan anketler çerçevesinde, toplu bir göçten ziyade belli aralıklar içerisinde gerçekleştirilen bir göçün yaşandığı bulgulanmıştır. İlk gelen Çingene ailesinin, 1931 yılında gelmiş olması muhtemeldir. Bornova'ya göç eden Çingener, tütüncülükle uğraşan Çingenerlerdir ve Selanik'te de tütüncülük yapmışlardır.

Araştırma alanı olarak Tarlabası mahallesi, dikkati çekici özellikler taşımaktadır. Fiziki açıdan birbirinin içine geçmiş üç halka biçiminde bir şekil düşünecek olursak, mahallenin en dışında, Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelen göçmenler bulunmaktadır. İkinci halkada, Yunanistan'dan ve Yugoslavya'dan göç eden Türk göçmenler (muhacirler) ve en içte de Çingenerler bulunmaktadır. Çingene yerleşimi Batı yönünden Sami Beylerin Ambarı denilen tarla ve Kuzeybatı yönünde ise Topçu Tugayı'na (askeri birlik) sınırdır. Oldukça dar alana sahip olan Çingene yerleşiminde beş ana sokak bulunmaktadır. Evler iç içe geçmiş ve her evde birden çok aile ikamet etmektedir. Evler kendi içerisinde evler doğurmuş görüntüsündedir. Bir oda ve ortak kullanılan tuvalet ve banyoya yeni haneler ortaya çıkarılmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda artan nüfus oranı, mahallenin yeni yerleşim alanlarına kaymasına neden olmuştur. Artan nüfus oranı ve fiziki alanın yetersizliği nedeniyle ilk olarak ikinci çeperdeki muhacirler arasına yapılan kaymalar yetersiz kalınca, mahallenin iki kilometre uzağında bulunan Kızılay mahallesi yerleşim alanı olarak seçilmiştir. Kızılay mahallesine ilk yerleşim 1979 yılında yapılmıştır ve bugün itibarıyla 23 aile ikamet etmektedir. Ancak Kızılay mahallesindeki Çingene yerleşimleri, Tarlabası mahallesindeki gibi homojen değildir. Çingenerler arasındaki mekansal farklılaşmaya karşın, akrabalık ve sosyal ilişkileri göz önüne alınarak çalışmadaki vurgu Tarlabası Çingeneri üzerinden ilerlemiştir. Çalışmanın temel problemleri ve cevap aranan soruları şunlardır:

- Tarlabası Çingenerinin sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri nelerdir?
- Tarlabası Çingenerine ait kültürel formlar veya görünümler nasıl kurgulanmakta ve kullanılmaktadır?
- İçinde yaşadıkları toplumsal modelde, örgütlenme ve kendilerini ifade etme noktasında hangi konumda bulunmaktadır?

Bu perspektiften hareketle Tarlabası mahallesinde ikamet eden Çingenerin sosyo-ekonomik özelliklerinin analizinde üç teknik birlikte kullanılmıştır. Bunlardan anket tekniği 15 görüşülen/hane üzerinde pilot uygulaması yapıldıktan sonra, 90 görüşülen/hane üzerinde yapılmıştır. Anketlerin uygulamasında cinsiyet ve yaş dağılımı özelliği yerine, haneyi temsil eden görüşülenlerle anketler gerçekleştirilmiştir. Uygulama 15 Temmuz-9 Eylül 2003 tarihleri arasında

³ Çalışmada Çingene adının kullanılmasının bir kaç nedeni vardır. İlk olarak çalışma alanında görüşülenler, Çingene adını ve kimliğini kabul etmekte ve Roman'ı yeni bir tanımlama olarak değerlendirmektedir. İkinci olarak da Çingene olmayanlar da, Roman adının aynı zamanda Çingene'yi çağrıştırmaya ve kolektif bilinçteki yansımalarıdır.

tamamlanmış ve anketör kullanılmamıştır. Anket tarihinin geniş bir zamana dağılmasında her haneyle görüşme yapabilmek çabası etkili olmuş ve bu çaba büyük bir oranla gerçekleştirilmiştir. Anket cevaplama süreleri görüşülenlerin katılım isteklerine bağlı olarak değişmiştir. Ankete katılım oranının yüksekliğinde, Ocak 2001 tarihinden anketlerin uygulandığı tarihe kadar değişik dönemlerde mahalleye yapılan ziyaretlerin önemli rolü olmuştur. Anket uygulaması esnasında gözlem ve serbest mülakatlar da yapıldığı gibi, daha sonraki aşamalar için düşünülen derinlemesine mülakat ve tanıklıklara ilişkin hazırlık ve görüşülen seçimi de yapılmaya çalışılmıştır. Kontrol aşaması tamamlanmış anket formlarının bilgisayar girişi için açık uçlu sorulara verilen cevaplar çerçevesinde kodlama kılavuzu hazırlanmış ve sosyal bilimlerle ilgili istatistik programı olan SPSS programıyla analiz edilmiş ve tablolaştırılmıştır. Elde edilen çapraz tablolar kategorik bir sınıflama içerisinde dizilmiş ve yorumlanmıştır. Anket sonuçlarının değerlendirilmesinde derinlemesine mülakat ve sözlü tanıklık tekniklerinden yararlanılmıştır. Ayrıca çözümlenmelerin derinleştirilmesinde alana ilişkin 'gözlemler' belirgin katkılar sağlamıştır.

VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Demografik Özellikler

1.1. Cinsiyet ve Yaş

Toplam 90 hane/görüşülenle gerçekleştirilen anket çalışmasının cinsiyet dağılımı göz önüne alındığında (Tablo 1) görüşülenlerin 22'si (% 24.4) kadın, 68'i (% 75.6) erkektir. Anket formlarının uygulanmasında hane temel alınmış ve görüşmelerde babanın haneyi temsilen öne çıkması erkeklerle yapılan görüşme oranını artırmıştır. Yaş dağılımı özellikleri göz önüne alındığında, 60 yaşa kadar olan gruplarla ortalama % 11.5'lik bir oranla görüşme yapılmıştır. 61-67 yaş grubunda ise % 26.7'lik bir oranla görüşme gerçekleştirilmiş olması, bu yaş grubunun daha rahat hareket etmesi ve görüşme esnasında evde bulunmalarınıdır.

Tablo 1: Cinsiyet ve Yaş

		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Yaş	19-25 yaş	3 3,3%	7 7,8%	10 11,1%
	26-32 yaş	3 3,3%	9 10,0%	12 13,3%
	33-39 yaş	1 1,1%	10 11,1%	11 12,2%
	40-46 yaş	2 2,2%	8 8,9%	10 11,1%
	47-53 yaş	2 2,2%	8 8,9%	10 11,1%
	54-60 yaş	1 1,1%	9 10,0%	10 11,1%
	61-67 yaş	8 8,9%	16 17,8%	24 26,7%
	68 ve üzeri	2 2,2%	1 1,1%	3 3,3%
Toplam		22 24,4%	68 75,6%	90 100,0%

1.2. Doğum Yeri

Görüşülenlerin büyük bir çoğunluğu ikinci kuşaktır. Doğum yeri özelliklerine göre görüşülenlerin % 88.9'u Bornova (Tarlabaşı) doğumludur. Bornova doğumlu olmayanlarsa akrabalarının bulunduğu diğer il ve ilçelerden göç etmiş olanlardır. Doğum yeri ve yaş ilişkisi bağlamında Bornova doğumlu olmayanların çoğunluğu (% 6.7) 61 yaş üstü grup içerisinde yer almaktadır. Doğum ve göç yeri özellikleri dikkate alındığında göç edilen yerler Tarlabaşı Çingenerinin akrabalık ilişkilerinin devam ettiği bölgelerdir. Özellikle Hayrabolu, Samsun, Bafra, İzmit ve Bursa'ya yönelik anlatılar İzmir'e gelmeden önceki mekanlar olarak canlı bir şekilde hafızada tutulmakta ve anılmaktadır. Bu anlatılar arasında "Bursa Çingenerinin dillerini çok iyi kullanmaları", "Samsun'daki Çingenerin çalışkanlığı" ve "Hayrabolu'nun tamamının Çingene olarak tanımlanması" belirtilebilir.

1.3. Göç

Göç edenlerin İzmir'e geliş tarihleri birbirlerinden oldukça farklıdır. Göçler, evlilik veya ailelerin göç etmesiyle yapılmıştır. Bu anlamda göç kararında aile ve akrabalık ilişkileri belirleyici olmaktadır. Göç oranının düşüklüğü mahallenin eskiliği ve dışarıyla olan ilişkilerinin kapalılığı noktasında 'iç dayanışma tercihi' olarak değerlendirilebilir. Bu durum mahallenin yerleşim alanı bağlamında da izlenebilir. İzmir'e gelen Çingenerinin büyük bir çoğunluğu (% 70.0'i) evlilik nedeniyle gelmişken, % 30.0'i ailesinin göç etmesiyle gelmiştir. Akriba evliliğinin tercih edilmemesi, evlilik nedeniyle yapılan göç oranının yüksek çıkmasına yol açmıştır. Ailesiyle göç eden oranının az olmasında, ikinci kuşak Çingene olmaları etkindir. Ailesinin göç etmesiyle gelenler arasında boşanma sonucu geri gelenler olduğu gibi, aile ve akrabalık ilişkilerini devam ettirmek için gelenler de bulunmaktadır. Genel anlamda evlilik, göç hareketlerinin temel belirleyicisidir.

1.4. Medeni Durum

Görüşülenler arasında evli olanların oranı % 90.0'dır (Tablo 2). Evlilik önemli bir kurum olarak işlevini sürdürmekte ve boşanma veya nikahsız yaşamaya karşı olumlu bakmamaktadırlar. Görüşülenler arasında birinci evlilik yapanların oranı % 92.2'dir. Tek eşlilik arzu ve kabul edilen bir anlayış olarak ön plana çıksa bile ekonomik etkenlerin ve sosyal baskının belirleyici olduğu söylenebilir. Bazı erkek görüşülenlerin vurguladığı "Çingene kadını kırk gün dayak yese babasının evine dönmez" anlayışı evliliklerin hangi şartlar altında devam ettirildiğine güzel bir örnektir. İkinci ve üçüncü evliliklerin yapılmasında ise hastalık, şiddetli geçimsizlik, yeni bir eş adayı veya aileyi geçindirememesi gibi etkenler belirleyicidir. İkinci ve üçüncü evliliğini yapanlar çoğunlukla (% 6.7) erkek görüşülenlerdir.

Tablo 2: Medeni Durum ve Cinsiyet

		Medeni Durum			Toplam
		Evli	Dul	Boşanmış	
Cinsiyet	Kadın	16 17,8%	6 6,7%		22 24,4%
	Erkek	65 72,2%	1 1,1%	2 2,2%	68 75,6%
Toplam		81 90,0%	7 7,8%	2 2,2%	90 100,0%

Ankete katılanların cinsiyet özellikleri dikkate alındığında kadınların 16-20 yaş grubu içerisinde evlendikleri görülmektedir. Yalnızca bir kadın görüşülen sağlık şartları nedeniyle 25 yaşında evlenmiştir. Kadınlar arasında evlilik yaşı en çok 16 (% 8.9) ve 18 (% 7.8) yaşlarında

Suat KOLUKIRIK: Sosyolojik Perspektiften Türk(İye) Çingeneleeri

gerçekleşmiştir. Görüşme yapılan kadınların üçü (% 3.3), erkeklerin ise ikisi (% 2.2) 14 yaşında evlenmiştir. Görüşülen bazı anne ve babalara göre çocuklarının erken evlenmesinin nedeni çocukların kendileridir. Anne ve babaların ifadeleriyle eğer kızlar erken evlenmezlerse, “ben çirkin miyim, neden benimle evlenen olmuyor” duygusuna kapılmaktadır. Ancak kadın görüşülenlerin eğitim seviyelerinin düşüklüğü ve herhangi bir meslek sahibi olmamaları evlilik yaşının düşük olmasında önemli belirleyicidir.

Tablo 3: Evlilik Yaşı ve Cinsiyet

		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Evlilik Yaşı	16 Yaş ve altı	8 8,9%	5 5,6%	13 14,4%
	17 Yaş	1 1,1%	7 7,8%	8 8,9%
	18 Yaş	7 7,8%	5 5,6%	12 13,3%
	19 Yaş	2 2,2%	14 15,6%	16 17,8%
	20 Yaş	3 3,3%	2 2,2%	5 5,6%
	21 Yaş		2 2,2%	2 2,2%
	22 Yaş		12 13,3%	12 13,3%
	23 Yaş		11 12,2%	11 12,2%
	24 Yaş		5 5,6%	5 5,6%
	25 Yaş ve üzeri	1 1,1%	5 5,6%	6 6,7%
Toplam		22 24,4%	68 75,6%	90 100,0%

Erkek görüşülenlerin evlilik yaşı, 14-25 yaş sınırı içerisinde gerçekleşmiştir. 26 yaş üzeri evlilik yapanların oranı % 2.2'dir. Erkekler çoğunlukla 17 yaş (% 7.8), 19 yaş (% 15.6), 22 yaş (% 13.3) ve 23 yaş (% 12.2) grubunda evlilik yapmaktadır. Erkek görüşülenler arasında askerlik sonrası evlilik yapanların oranı daha yüksektir. Ancak bu oranlar günümüzde oldukça değişmiş ve evlilik yaşı daha çok 18-25 yaş grubunda gerçekleşmeye başlamıştır. Bu yaş grubunda 18 ve 23 yaş kız çocuklara 21 ve 25 yaş ise erkek çocuklara karşılık gelmektedir. Anlaşarak evlenme oranı kadın görüşülenler arasında (% 10.0) en yüksek seviyede iken, görücü usulü evlilik biçimi erkek görüşülenler arasında (% 40.0) en yüksektir. Kaçarak evlenme, istenilen bir durum olmamakla birlikte görüşülenlerin % 20.0'ının evlilik biçimidir. Kaçarak evlenme her zaman aileler arasında bir sorunu oluşturmakta ve sorunun çözümünde ekonomik etkenler belirleyici olmaktadır.

Görücü usulü evlilik orta yaş ve üstü grubun evlilik biçimidir. Bununla birlikte kaçarak evlenme hem orta yaş ve üstü için geçerli, hem de genç kuşaklar arasında devam etmekte ve tercih edilmektedir. Anlaşarak evlenme ise genç yaş gruplarının evlilik biçimidir. Akraba evliliğine olumlu bakılmamaktadır. Akraba evliliği çocuğun sakat kalacağı endişesiyle kabul görmemekte ve “yedi kuşak” öncesiyle evlilik yapılmamaktadır. Bundaki temel amacın doğacak “çocukların sakat kalma” ihtimali olduğu söylene de olası bir boşanma durumunda ‘akrabayla olan bağların kopmasını istememe’

Suat KOLUKIRIK: *Sosyolojik Perspektiften Türk(îye) Çingeneleeri*

önemli etkidir. Ayrıca ‘mülkiyetin yokluğu’ akraba evliliği yapılmamasının diğer bir etkeni olarak düşünülebilir. Görüşülenler arasında resmi nikah oranı % 93.3’tür. Resmi nikah oranının yüksek oluşunda resmi kurumlarla olan ilişkilerinin yoğunluğu ve ‘yerleşik yaşam’ belirleyicidir. İmam nikahıyla yaşayan ailelerse yaşadıkları çevreye karşı oldukça izole olmuş ailelerdir. Bu ailelerden ikisi sonradan Kuruçayır (İzmir) mahallesinden evlilik nedeniyle göç etmiş olanlardır. Görüşülenlerin kız çocukları için düşündükleri evlilik yaşı yoğun olarak 19-23 yaş grubu içerisindeydir. Kız çocuklarının 20 yaşında evlenmesini isteyen ebeveynlerin oranı % 34.4’le en yüksek seviyededir. Evlilik yaşının belirlenmesinde ailelerin sosyo-ekonomik özellikleri rol oynayabildiği gibi gelin ve damat adayının kişisel özellikleri de rol oynayabilmektedir. Erkek çocuklar için düşünülen evlilik yaşı 20-25 yaş grubu içerisindeydir. Çoğu ebeveyn, erkek çocuklarının askerlik görevlerini tamamladıktan sonra evlenmesini uygun görmektedir (% 26.7). Askerlik öncesi evliliğin aile üzerine bıraktığı sorumluluk ve çocuklarının bir işe, gelire sahip olma düşüncesi temel belirleyiciler olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkek çocuklarının 30 yaşında evlenmesini isteyen ebeveynlerse (% 13.3), bu yaşta yapılacak evliliğin daha iyi olacağını düşünenlerdir.

Tablo 4: Çocukların Eş Seçimi

Eş Seçimi	Sayı	Yüzde
Çingene olması	37	41,1
Bir mesleğe sahip olması	9	10,0
Zengin olması	2	2,2
Aynı semt/ilde ikamet	1	1,1
Kendi tercihi	34	37,8
Saygılı olması	2	2,2
Dürüst, namuslu olması	5	5,6
Toplam	90	100,0

Ebeveynlerin çocuklarının eş seçiminde önem verdiği en önemli nokta eş adayının Çingene (% 41.1) olmasıdır (Tablo 4). Ebeveynlere göre “bir Çingeneyle ancak bir Çingene anlamaktadır” bundan dolayı “Gaco’ların (Çingene olmayan) Çingeneleri anlaması ve onlarla evlilik yapması oldukça zordur.” Ebeveynler arasında birden üçe kadar özellik belirtenler olduğu gibi, sadece bir özellik belirtenler de vardır. Eş seçiminin çocuğunun kendi tercihi olduğunu belirtenler % 37.8’lik bir oranla ikinci sıradadır. Bu oran oldukça demokratik görünse de, gençler çoğunlukla yakın komşu veya akrabalarının yönlendirmesiyle evlilik yapmaktadırlar. Eş seçiminde önemli görülen diğer nokta ise ekonomiyle ilgilidir. Özellikle eş adayının zenginliğini ön plana çıkaranlara göre ekonomik durum önemlidir. Bu istek başlık parası geleneğinin sürdürülmesinde de izlenebilir. Eş seçimi ve evlilikte başlık parası geleneği bazı aileler arasında devam etmektedir. Kız babası tarafından alınan para düğün giderleri ve damada alınacak hediyeler için harcanmaktadır. Para miktarı ailelerin sosyal statüleriyle yakından ilgili olduğu gibi gelin adayının geçmişi ve kabiliyetleriyle de bağlantılıdır. Başlık parası 200 ile 800 dolar arasında değişmektedir. Eş adayının dürüst, namuslu ve saygılı olması gibi özelliklerse diğer önemli görülenlerdir. Bu noktada eş adayının Çingene olmasını isteyenler, kimliği karşı tarafa göre kurgulayıp, üretenlerdir. Bu istek ‘iç dayanışma’ çabalarının bir göstergesidir. Ekonomik etkenleri belirtenler, çocuklarının bir mesleğe sahip olmasını isteyenlerdir. Ekonomik etkenlerle birlikte, eş adayının dürüst ve namuslu olması gibi özelliklerini ön plana çıkaranlar ise dışa karşı daha açık ve Çingeneleri eleştirenlerdir. Bu görüşülenlere göre “Çingenelerle evlenmek yeterli değildir.” Mahallede az sayıda da olsa Çingene olmayanlarla yapılmış evlilikler vardır. Ancak bu çiftler daha çok başka bir mahallede ikamet etmeyi tercih etmektedir.

1.5. Aile Büyüklüğü

Hane nüfusu çoğunlukla üç (% 24.4) ve dört (% 27.8) kişiliktir. Ailelerin sahip olduğu çocuk sayısı oranları da bu bilgiyi doğrulamaktadır. Beş ve daha fazla hane nüfusuna sahip olanlar orta yaş grubu aileler olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşülenler arasında yaşlı anne ve babasına baktığı için hane nüfusu kalabalık çıkan aileler de vardır. Tarıma dayalı * mesleklerin yapıldığı dönemlerde dört veya beş çocuk sahibi olan Çingene aileler, bugünkü yaşam koşullarının zorluğu nedeniyle daha az çocuk sahibi olmayı tercih etmektedir. Ayrıca genç nüfusun bir veya iki çocuk sahibi olduğu veya sahip olmayı ifade ettiği göz önüne alındığında, hane nüfusu oranlarında gelecekte önemli azalmalar yaşanması kaçınılmazdır. “Çingeneleer çocuklarını üzerlerine alır” diyen anlayış, çocuklarının tüm sorumluluklarına ortak olmaya çalışan aileleri karşımıza çıkarmaktadır. Gider kalemlerinin belirginleşmesinde de aile içi ve çocuklara yapılan yardım rahatlıkla görülebilir Fakat aile içi yardımlaşmaların gelirle yakından ilgisi vardır ve genellikle taşınmamaktadır.

Çingene aileler çoğunlukla iki veya üç çocuk sahibi oldukları gibi ideal çocuk sayısını da iki veya üç olarak belirtmektedirler. Bunlarında ötesinde nişanlı olan ve evlenmeyi düşünen gençler, “bir çocuğun yeterli ve önemli olanın doğan çocuğun iyi yetiştirilmesi” olduğunu belirtirken moderniteye vurgu yapmaktadırlar. Bu anlamda iş piyasasında yaşanan değişimler, annenin (ev temizliği vb. işlerle) gelir için çalışma yaşamını katılması, çocukların eğitim sürecinde tutulmaması, meslek kazandırılmama ve ekonomik konumlarını koruma düşünceleri çocuk sayısını belirlemede önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.6. Eğitim

Tarlabası Çingeneleeri arasında eğitim seviyesi oldukça düşüktür (**Tablo 5**). Okur yazar olmayanların oranı % 25.6, ilkokul eğitimini yarıda bırakanların oranı % 17.8, ilkokul mezunu olanların oranı % 37.8 ve ilkokul sonrası okuma oranı % 12.2’dir. Eğitim düzeyi ve cinsiyet ilişkisi bağlamında erkek görüşülenlerin eğitim oranı daha yüksektir. Genel olarak eğitim seviyesinin düşük olmasında; anne ve babanın eğitim seviyesinin düşüklüğü, sosyo-kültürel çevre koşullarının elverişsizliği, eğitim araç-gereç ihtiyacını karşılayamama ve okul yaşamındaki farklılıklar temel sorunlar olarak gösterilmektedir.

Tablo 5: Eğitim Düzeyi ve Cinsiyet

		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Eğitim Düzeyi	Okuryazar Değil	14 15,6%	9 10,0%	23 25,6%
	Okuryazar	1 1,1%	5 5,6%	6 6,7%
	İlkokul Terk	2 2,2%	14 15,6%	16 17,8%
	İlkokul	5 5,6%	29 32,2%	34 37,8%
	Ortaokul Terk		5 5,6%	5 5,6%
	Ortaokul		5 5,6%	5 5,6%
	Lise		1 1,1%	1 1,1%
Toplam		22 24,4%	68 75,6%	90 100,0%

* Çingeneleerin Tarlabasına ilk geldiklerinde yaptıkları iş çoğunlukla tütün işçiliğidir. Görüşülenler, bugünkü Ege Üniversitesi arazisi, Özkanlar ve Bornova merkez de tütün işçiliği yaptıklarını belirtmektedir.

Diğer yandan belirgin olarak vurgulamasalar da okul yaşamı Çingener için bir farklılaşmayı ortaya koymaktadır. Çocuklar, okul ortamında arkadaşlarıyla iletişim kurmada sorunlar yaşadıklarını belirtmektedirler. Ailelerin çocuklarını okula hazırlamada gereken ilgiyi göstermemelerinin yanında, Çingene çocuklarının Çingene olmayan çocuklarla çoğunlukla okul yaşamında ilişki kurmaya başladığı düşünülürse, bu iletişim zorluğu rahatlıkla anlaşılabilir. Aslında bu iletişim zorluğu sadece okulda yaşanmamaktadır. Yakın komşuları olan Balkan göçmeni Türk çocuklarıyla da son dönemlerde arkadaşlık kuramadıklarını belirtmektedirler. Çingene çocuklarına göre *“Balkan göçmeni Türk çocuklar kendilerini fazla beğenmektedir.”* Çingene çocuklarının dar bir alanda sosyalleştikleri göz önüne alındığında sosyo-kültürel çevre şartlarının onlar açısından rekabetçi olmaktan çok, benzeştirici olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca ekonomik etkenler ve gelir seviyesinin düşüklüğü, eğitim açısından kısıtlayıcı ve engelleyicidir. Çoğu aile çocuklarını okul çağında okula göndermek yerine, aile içi işbölümüne dahil etmekte veya gelir getirici işlere göndermektedir. İnfomal eğitimin bir parçası olarak çocuklar anne ve babalarının birer yardımcısı gibi görev üstlenmektedir. Evdeki kardeşlerin bakımıyla ilgilenen çocuklar, bunlara ek olarak çevreden edinilecek odun, meyve ve yenilebilen otları toplama gibi görevleri de yerine getirmektedir. Eğitim seviyesi oranlarının düşüklüğü göz önüne alındığında bugün olduğu gibi yakın bir gelecek için de karamsar tablo çizilebilir. Zira okul yaşamından ve eğitim sürecinden uzaklaşma, Çingene ve Çingene olmayanlar arasındaki önyargıları pekiştirmekte ve farklılaşmayı keskinleştirmektedir. Çingener arasında Gaco'nun *“okuyan ve iyi mesleklere sahip”* olanlar olarak tanımlanması bu farklılaşmanın somut bir göstergesi olarak düşünülebilir.

2. Hane Ve Mekan

2.1. Mahallelere Göre Dağılım

Görüşme yapılanların büyük bir çoğunluğu (% 74.4'ü) Tarlabası mahallesinde ikamet etmektedir. Fakat yukarıda belirtildiği gibi Tarlabası mahallesi, yeni evlenen çiftlerin yerleşimine olanak tanımamaktadır. Bu durum mahallenin yeni yerleşim alanlarına kaymasına yol açmıştır. Başlangıçta mahalleye en yakın ve Çingene olmayan göçmenler arasına yapılan kaymalar, daha sonra Tarlabası mahallesine yaklaşık iki kilometre uzaklıkta bulunan Kızılay mahallesine yönelmiştir. Ancak Kızılay mahallesinin de yeni yerleşimlere imkan tanımayan yapısı yeni kaymalara neden olacak gibi görünmektedir. Tarlabası ve Kızılay mahalleleri dışında kentin farklı semt ve mahallelerinde oturan ve akrabalık ilişkilerini devam ettiren aileler vardır. Bu aileler mahalleye akrabalarını ziyaret, düğün, ölüm veya herhangi bir sorunu nedeniyle gelmektedir. Mahallede ikamet eden ve etmeyenler arasında gözle görünür bir farklılaşma yaşanmakta ve daha çok bu durum sosyal prestij ve ekonomik konumla bağlantılı görünmektedir.

Tarlabasında ikamet eden Çingenerlere göre *“Kızılay'da oturanlar lojmanda oturmaktadır.”* Kızılay mahallesinde oturanlar bu tanımlamayı evlerinin düzenliliği ve üç veya dört katlı olarak inşa edilmiş olmasından almaktadır. Oturulan konutların fiziki görünümleri, bir ayrılık yaratmış olsa bile diğer ayrım, Kızılay'daki konutların mahalleye sonradan gelen Akhisarlı Çingenerce inşa edilmiş olmasıdır. Tarlabasındaki Çingenerlere göre *“Akhisar'dan gelen Çingenerler güvenilmezdirler.”* Diğer bir ayrım da ekonomik etkenlerdir. Çoğunlukla Kızılay'da oturan Çingenerler, devlet dairesinde çalışan veya emekli, ya da Bornova merkezde arabalarıyla şehir içi nakliyecilik yapanlardır. Yanlarında çalışan hamallar ise çoğunlukla Tarlabasında oturan Çingenerlerdir. Bu anlamda mekan ve mülk farklılaşmanın en temel göstergesidir. Oturulan mahallelerden ayrılmak isteyip, istememeye yönelik verilen cevapta da bu farklılaşma rahatlıkla görülebilir.

Oturduğu mahalleden ayrılmak isteyenlerin tamamı Tarlabası mahallesinde ikamet eden Çingenerlerdir. Bu görüşülenlerin % 36.2'si *‘ortamın kötülüğü’* nedeniyle mahalleden ayrılmak istemektedir. Ortamın kötülüğüyle kastettikleriyse; küfür ve kavganın yanında diğer görüşülenlerin

Suat KOLUKIRIK: Sosyolojik Perspektiften Türk(îye) Çingeneleeri

belirttiği özelliklerdir. Sokakların darlığı, hanelerin iç içe oluşu ve yapıların eskiliği bu memnuniyetsizlikte önemli rol oynamaktadır. Diğer etkenler ise nüfus fazlalığı yani paylaşılan mekanın yetersizliği, gürültülü ortam, çocukların iyi yetişmeyeceği düşüncesi ve alkol kullanımı gibi nedenlerdir. Oturduğu mahalleden ayrılmak isteyenlere göre “mahallenin geleceği yoktur.” Oturduğu mahalleden ayrılmak istemeyen Çingeneleerse, Kızılay mahallesinde ikamet edenlerdir. Kızılay’da oturan Çingeneleer kendilerini Tarlabasında oturanlara göre daha şanslı görmekte ve çocuklarının daha iyi yetişeceğine inanmaktadır. Bu görüşülenlere göre de Tarlabası mahallesi “ailenin oturabileceği bir mekan değildir.” Diğer yandan Tarlabasında oturan ve oturduğu mahalleden ayrılmayı düşünmeyen görüşülenler; yaşadıkları mahalleyle özdeşleştiklerini, alıştıklarını, doğdukları yer olduğunu ve kendi insanıyla yaşamak istediğini belirtenlerdir. Bu görüşülenlerden bazıları yaşları ilerlediği için yeni bir mekan ve ilişkiler örüntüsünü düşünemezken, diğer bazıları da mahalleyi ve Çingene kültürünü koruma düşüncesinden hareket etmektedirler.

2.2. Konut Durumu

Tarlabası mahallesindeki hanelerin tamamı 1940 ve sonrasında yapılmıştır. İnşa tarzı çoğunlukla yığma ve tek katlı olmakla birlikte, aralarında iki katlı ve betonarme olarak inşa edilmiş haneler de bulunmaktadır. Ev sahibi olan görüşülenler arasında oturan evlerin mülkiyeti, ailesine veya miras kaldığı için kendisine geçmiş olanlar da vardır. Kiracı olan görüşülenler, çoğunlukla Tarlabası mahallesinin içerisinde değil, mahallenin ikinci çeperindeki diğer göçmenlerden kiraladıkları evlerde oturanlardır. Kiracı olan görüşülenlerin (% 18.9) tamamı aylık 517 dolardan daha az bir gelire sahiptir (Tablo 6). Geliri aylık 345 doların altında olan görüşülenlerin % 30’u, aile fertlerine ait konutlarda yaşamlarını sürdürmektedir.

Tablo 6: Hane Mülkiyeti ve Ortalama Aylık Gelir

		Oturulan Evin Mülkiyeti			Toplam
		Kiracı	Ev Sahibi	Aile F. Ait	
Ailenin Ortalama Aylık Geliri	0-172 Dolar *	5 5,6%	4 4,4%	5 5,6%	14 15,6%
	173-344 Dolar	9 10,0%	20 22,2%	22 24,4%	51 56,7%
	345-516 Dolar	3 3,3%	10 11,1%	6 6,7%	19 21,1%
	517-688 Dolar		4 4,4%		4 4,4%
	689 Dolar +		2 2,2%		2 2,2%
Toplam		17 18,9%	40 44,4%	33 36,7%	90 100,0%

Hane mülkiyeti ve oturan mahalle ilişkisine göre hem kiracılık (% 13.3), hem de evlerin aile fertlerine aitliği (% 31.1) Tarlabası mahallesinde daha yüksektir. Hane mülkiyeti çoğunlukla kendisine ait olanlar (% 14.4), Kızılay mahallesinde oturmaktadır. Ayrıca Kızılay’da oturan Çingene aileler üçer veya dörder katlı binalara sahip olduklarından kullanmadıkları dairelere çocuklarını yerleştirmeyi tercih etmektedir. Bu ailelerde yemekler birlikte yenilmekte ve daireler yalnızca yatma zamanı kullanılmaktadır.

* 1 dolar, 1450 Türk Lirası -1.45 YTL olarak çevrilmiştir (2003, Ağustos-Eylül ayları döviz kuru ortalaması).

Tarlabaşı mahallesinde, üç oda veya iki oda bir salon daire tipi ev oranı oldukça azdır. Yukarıda da belirtildiği gibi Tarlabaşı mahallesindeki çoğu ev 'bölünmüş ev'* biçimindedir. Tuvaletin dışarıda olduğu veya ortak kullanıldığı bazı hanelerde tuvaletin kapısı yoktur. Bir örtü veya bez parçasıyla mahremiyet oluşturulmuştur. Benzer şekilde bazı evlerde bu örtü yaygın bir şekilde kullanılmakta ve yatak odasıyla oturma odası ayrımı yapılmaktadır. Gerçekte çoğu görüşülen, bir odasının olmasına rağmen bu uygulamadan dolayı iki odasının olduğunu beyan etmiştir. Mutfak ve oturma odası çoğu evde iç içe geçmiş olarak kullanılmaktadır. Bir oda ve ortak kullanılan tuvalet ve banyo ile yeni haneler ortaya çıkarılmıştır. Bu durum hem bir tercih hem de ekonomik yetersizlikle açıklanabilecek bir özelliktir. Tercih nedeni mevcut yapının korunması iken, ekonomik nedeni düzensiz iş ve düzensiz gelirle bağlantılı olarak herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yararlanamama ve aile içi ilişkilerde dayanışma üzerinden mekanı paylaşmadır.

İlk evlendiğinde kendi evine veya kiracı olarak başka bir eve yerleşen görüşülenlerin oranı % 16.7'dir. Geriye kalanların tamamı ya ailesinin yanına ya da kayınpederinin evine yerleşenlerdir. 'Gelini eve alma geleneği' açık bir şekilde varlığını devam ettirmektedir. Nitekim ilk evlendiğinde ailesinin veya kayınpederinin evine yerleşenlerin oranı % 83.3'tür. Şu anda kendi evinde oturanların oranı % 78.9 gibi yüksek bir oran gözükmese bile gerçekte görüşülenlerden bazıları ailesinin veya akrabalarının hanesini paylaşmaktadır. Ailesinin ve kayınpederinin yanında kalanlarla birlikte düşünüldüğünde ciddi bir konut sorununun olduğu ve görüşülenlerin yarısından fazlasının % 55.6 kendilerine ait olmayan konutlarda yaşamlarını sürdürdükleri görülmektedir.

3. İş Ve Meslek

3.1. İş ve Meslek Dağılımı

Erkekler çoğunlukla hamallık, hurdacılık, çöp toplayıcılığı, ayakkabı boyacılığı, pazarcılık ve müzisyenlik yapmaktadır (**Tablo 7**). Ayrıca kamu kurum ve kuruluşlarıyla, özel sektörde memur, düz işçi ve şoför olarak çalışanlar da vardır. Ancak istihdam sorununun yaşanmadığı dönemlerde, sosyal güvenlik imkanı sunan işyerlerinde ödenen ücretlerinin düşük görülmesi, sürekli işe sahip olan Çingene nüfusu oranının azlığına neden olmuştur. Bugün Çingeneleeri büyük bir kısmı için en büyük sorun işsizlik ve sigortasız çalışmadır. Eğitim seviyesinin düşüklüğü, hem yapılan işleri, hem de elde edilen gelir miktarını belirlemektedir.

Kadınların çalışma alanı açısından Tarlabaşı Çingeneleeri, İzmir'deki diğer Çingene gruplarından ayrılmaktadır. Diğer Çingene gruplarında kadınlar; sepetçilik, çiçekçilik, falcılık, konsomatrislik ve dansözlük gibi meslekleri yapabilirken, Tarlabaşı Çingene kadınları sadece ev temizliğine ve tütün mağazasına işe gitmektedir. Kadınlar açısından sürekli olmayan bu işler, iyi gelir getirmesi ve kendilerini ifade edebilme imkanı açısından tercih edilen bir uğraştır. Gençler açısından bakıldığında çalışma yaşamı oldukça belirsizdir. İş piyasasının ihtiyaç duyduğu eğitim ve mesleğe sahip olmayan Çingene gençleri, ailelerinin yardımıyla yaşamlarını devam ettirmektedir. Bazı gençler mevsimlik, geçici ve günlük işlerde çalışmakta; işportacılık, hamallık ve ayakkabı boyacılığı yapmaktadır. Bu işler her hangi bir işyerinde 'sürekli çalışmaya' oranla daha yüksek gelir elde edilebilmesi durumunda tatmin edici olabilmektedir. Görüşülenlerden bazılarına göre "sürekli işler"⁴,

* Tuvalet, banyo veya mutfağın paylaşılabilirdiği ve her aile için bir veya en fazla iki odanın olduğu konut biçimi.

⁴ Görüşülenlerin önemli özelliklerinden biri de iş piyasasında esnek ve sezonluk işleri tercih etmeleridir. Bu tercih aynı zamanda toplumsal işbölümüyle yakından ilgilidir. Diğer bir ifadeyle karşılıklı ilişki içerisinde tarafların her birinin öteki tarafın ihtiyacı olan şeyleri karşıladığı bir ilişki biçimidir. Yabancı olarak Çingeneleeri, yabancı olmayanların kaçındığı, buna karşın önemli miktarda ihtiyaç duyulan ama gelecek vaat etmeyen işleri kabul edebilmektedir. Ancak bunun yanında emek piyasasında bir tekelin kurulması da söz konusu olmaktadır. Böylelikle karşılıklı ilişki çerçevesinde her iki taraf da -Çingene ve Çingene olmayan- kendilerinin egemenlik alanını zorlamayacak veya bozmayacak şekilde davranmaktadırlar.

Suat KOLUKIRIK: Sosyolojik Perspektiften Türk(îye) Çingeneri

kendileri için uygun olmayan işlerdir.” Diğer bir ifadeyle “Çingener disiplin ve sıkıntıya gelemes.” Bu anlamda esnek ve sezonluk çalışmayı içeren bir iş ahlakının varlığı söz konusudur.

Tablo 7: Görüşülenin İşi/Mesleği

İş/Meslek	Frekans	Yüzde
Hamal	13	14,4
Ayakkabı Boyacısı	3	3,3
Nakliyeci	1	1,1
Pazarcı	1	1,1
Kaynakçı-Demirci	2	2,2
Müzişyen	2	2,2
Badanacı	1	1,1
Şoför	6	6,7
Seyyar Satıcı	4	4,4
Marangoz	3	3,3
Kuaför	1	1,1
İşçi-Kamu	4	4,4
İşçi-Özel	3	3,3
Memur-Kamu	2	2,2
Emekli	20	22,2
Kunduracı	1	1,1
Zahireci	1	1,1
Aşçı	1	1,1
Ev hanımı	21	23,3
Toplam	90	100.0

Görüşülenlerin iş ve meslekleri birbirlerinden oldukça farklıdır. İş ve meslekler arasındaki benzer nokta ise informal şartlar içerisinde öğrenilen iş ve meslekler olmalarıdır. Emekli olan Çingenerler de vasıfsız işçi veya memur (odacı) statüsünden emekli olanlardır. Hamallık (% 14.4), şoförlük (% 6.7), seyyar satıcılık (% 4.4), marangozluk (% 3.3) ve ayakkabı boyacılığı (% 3.3) en fazla orana sahiptir. Tarlabası Çingenerleri arasında küçük bir grup (% 2.2) müzisyenlik yapmaktadır.

3.2. Çalışma Yaşamı

Tarlabası Çingenerlerinin oldukça esnek ve stratejik bir mesleki tercihlerinin olduğu söylenebilir. Özellikle hamallık, ayakkabı boyacılığı ve kunduracılık Bornova bağlamında ‘tekel’⁵ olarak sahiplenilmiş mesleklerdir. Uzun bir süredir Bornova merkezde bahsedilen işleri yapan Çingenerler, kendileriyle rekabet eden ve son dönemlerde Doğu ve Güneydoğudan gelen yeni işgücüne karşı, daha önceden tekel kurdukları bu mesleklerde bugün rekabet içerisine girmiş görünmektedirler. Söylemlerinde bu yeni iş gücünün “yetersizliğini” ve “güvenilmezliğini” ön plana çıkararak, kendilerinin daha yetenekli olduklarını belirtmektedirler.

Çingenerlerin Bornova merkezdeki çalışma mekanları oldukça dikkate değerdir. Çalışma mekanları Bornova hükümet binasının arka ve iki yan cepheleridir. Hatta ayakkabı boyacılarının

⁵ Diğer taraftan Çingenerlerin yaptıkları iş ve mesleklerdeki tekelleşme eğilimleriyle esnek ve sezonluk işleri tercih etmeleri ‘tarihsel dışlanma bilinçleri’ ve ‘yaşadıkları uzun göç yolculuklarının’ bir nedeni olarak da düşünülebilir. Çingenerlerin esnek ve sezonluk işleri ‘tekel’ haline getirmiş olması, iş piyasasındaki ticari yeteneklerinin de en belirgin göstergesidir. Ayrıca serbest ve özgür çalışma, Çingenerlere, Gacoyla (Çingene olmayan) girdiği ilişkide esnek ve objektif olma gibi bir avantaj sunmakta ve sorumluluk almamaktadırlar.

Suat KOLUKIRIK: *Sosyolojik Perspektiften Türk(îye) Çingeneri*

bulunduğu cephede boya malzemeleri ve boya sandıkları hükümet binasının duvarıyla bitişiktir. Çalışma mekanı aracılığıyla hem otoriteye, hem de servis sundukları kişi ve civardaki esnafa kendilerini ifade etme imkanı bulmaktadırlar. Çingene olmayanlarla girdikleri 'karşılıklılık ilişkisinde' biz ve onlar ayrımını kendi çıkarlarına uygun olarak da kullanılabilmektedirler. Bu, Çingene olmayan esnaf ve servis alanlar içinde aynı formatlar içerisinde üretilen bir ilişki biçimidir. Diğer bir ifadeyle hem Çingener, hem de Çingene olmayanlar farklılaşma ve benzeşmeye ilişkin söylemlere sahiptirler. Çingener açısından; “*Biz Bornova'nın yerlisiyiz*” ve “*Komşularımız bizi sever*” ifadeleri benzeşme, “*Biz bakır görüyorlar*” ve “*Biz çekemiyorlar*” ifadeleri ise farklılaşma bağlamında Çingenerce kullanılmaktadır.

Nakliyecilik, müzisyenlik ve kuaförlük yapan Çingener hariç diğer iş ve mesleklerle uğraşanlar, çalışma saatlerinin dışında gelir getirici başka bir iş yapanlardır. Gelir getirici ek bir iş yapanlar arasında en yüksek oran (% 90.0) emekli olanlara aittir (**Tablo 8**). Emekli olanlar, farklı dönemlerde farklı iş veya meslekleri; ayakkabı boyacılığı, hamallık, seyyar satıcılık ve şoförlük yapabilmektedir. Fakat genel anlamda gelir getirici ek bir iş yapanlar, çoğunlukla hamallığı tercih etmekte ve bu durumda en fazla hamalları etkilemektedir. Hamallık konusunda işgücü arzının fazla olduğu durumlarda kendi aralarında anlaşmazlıklar yaşanabilmektedir. Yaşanan bu kargaşayı önlemek için kendi içlerinde çalışma grupları oluşturmuşlardır. Her çalışma grubu kendi arkadaşıyla işe gitmekte ve “*diğer hamallarla ortak çalışılmayacağını*” belirtmektedir. Aslında bu gruplaşmalar sadece hamallar için geçerli değildir. Diğer işlerde de gruplaşmalar yaşanmaktadır. Yakın akrabalık ilişkisi, grupların belirginleşmesinde ve elde edilen kârın paylaşımında tercih nedenidir.

Tablo 8: Ek Olarak Ne İş Yaptığı

Ne İş Yapıyor	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Nakliyecilik	2	2,2	3,6
Hamallık	20	22,2	36,4
Seyyar Satıcılık	2	2,2	3,6
Müzisyen	2	2,2	3,6
Ayakkabı Boyacılığı	7	7,8	12,7
İnşaat İşçiliği	4	4,4	7,3
Kasap	1	1,1	1,8
Tütün İşçiliği	1	1,1	1,8
Eskicilik	1	1,1	1,8
Çöp Toplayıcılığı	1	1,1	1,8
Mezar Bekçiliği	1	1,1	1,8
Temizlik İşleri	2	2,2	3,6
At Bakıcılığı	1	1,1	1,8
Pazarcılık	2	2,2	3,6
Şoförlük	1	1,1	1,8
Turşuculuk	1	1,1	1,8
Temizlik	5	5,6	9,1
Terzi	1	1,1	1,8
Toplam	55	61,1	100,0

Görüşülenlerin kendi aralarında yaptıkları prestij ve statüye ilişkin meslek sıralaması şöyledir: *Kamuda çalışanlar (işçi, memur), Nakliyeciler, Müzisyenler, Sigortalı çalışanlar, Seyyar satıcılar, Pazarcılar, Ayakkabı boyacıları ve Hamallar* üstten alta doğru sıralanmaktadır. Bu sıralamada yapılan iş ve mesleklerin güvencesi ve elde edilen gelir belirleyici olmaktadır. Yapılan iş ve meslek sıralamaları içerisinde belirtilmeyen ancak getirisinin yüksekliği nedeniyle tercih edilen başka bir iş, Ramazan

Suat KOLUKIRIK: *Sosyolojik Perspektiften Türk(îye) Çingeneleeri*

davulculuğudur. Belediye tarafından Ramazan davulculuğu işi Çingeneleere bırakılmıştır. Bornova Belediyesi sınırları içerisinde 61 Ramazan davulcusu görev yapmakta ve tamamı Çingeneleerden oluşmaktadır. Ramazan davulculuğunun belirtilen iş ve meslek sıralaması içerisinde yer almamasının nedeniyse her yıl düzenlemeyi yapan hariç diğerlerinin değişebilmesidir. Bu değişiklikte düzenlemeyi yapana olan yakınlık, akrabalık ve iş konusunda gösterilen liyakat gibi özellikler belirleyici olmaktadır.

Hanede çalışmayanlar; çocuklar, genç kızlar, hasta olanlar ve yaşlı nüfustur. Kadınlar (temizlik ve tütün işçiliği) hanede gelir getirici başka işler yapanların büyük oranını oluşturmaktadır. Genç ve evlenmemiş kızlar hiçbir surette çalışma yaşamı içerisinde değildir. Eve temizliğe giden kadınlarda çoğunlukla 30 yaş üstü olanlardır. Hanede çalışan diğer işgücünü evlenmemiş erkek çocuklar veya evli, ancak babasıyla aynı evi paylaşanlar oluşturmaktadır. Bu tip hanelerde gelir ve gider ortak olarak paylaşılmaktadır.

Görüşülenlerin yaşamlarında yapmak istedikleri iş veya meslek sorusuna % 27.8'i 'düşünmedim' cevabı vermiştir. Sosyalleşme kanallarının yetersizliği ve gerekli eğitimi alamama düşünmedim cevabı veren Çingeneleerin yaşadıkları çevreyi nasıl algıladıklarını en iyi biçimde göstermektedir. İşinden memnun olduğunu belirten görüşülenler ise (% 8.9) görece olarak kendilerini güvende hissedene kamu ve özel sektörde sigortalı olarak çalışanlardır. Doktorluk ve öğretmenlik gibi meslekler, istenilen mesleklerin başında gelmektedir. Bunları güç ve otoritenin temsili olarak polis ve subay izlemektedir. Görüşülenler arasında istenilen diğer meslekler oldukça farklıdır. Tiyatrocu, tercüman, milletvekili, gazeteci, imam, avukat, ressam bu anlamda sıralanabilir. Görüşülenlerin çocukları için istedikleri mesleklerde 'kendi tercihi' (% 22.2) olduğunu belirten görüşülenler, demokratik bir tutumun yanında, gerçekte çocuklarının ne yapacağı veya yapabileceği konusunda belirsizlik içerisinde bulunanlardır. Tercihlerde öğretmen, mühendis, subay ve polis en çok arzu edilen mesleklerdir. Diğer meslekler, birbirlerine yakın oranlarda belirtilmiştir.

3.3. Sosyal Güvenlik

Görüşülenlerin % 35.6'sı herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yararlanmamaktadır (**Tablo 9**). Sosyal Güvenlik imkanına sahip olmayan görüşülenlerin % 15.6'sı aylık 172 dolar, % 17.8'i de 345 doların altında bir gelire sahiptir. Sosyal Güvenlik Kurumlarından yararlanmayan görüşülenlerin yaptıkları iş ve mesleklerse hamallık, ayakkabı boyacı, müzisyenlik, badanacılık, şoför, seyyar satıcılık, kuaför, kunduracı, ev hanımlığı ve zahireciliktir. Gerçekte bu rakam Sosyal Sigortalar Kurumundan yararlandığını belirten, ancak prim ödemediği için bu kurumun sağladığı imkanlardan yararlanamayanlarla birlikte daha da fazladır. Bağ-Kur'lu olan görüşülen nakliyecisi, eşi askerde olan görüşülen de asker eşi kartına sahiptir. Mahallede herhangi bir sosyal güvencesi olmayıp, yaşlılık aylığı alan Çingeneleer de bulunmaktadır.

Tablo 9: Sosyal Güvenlik ve Gelir

		Ailenin Ortalama Aylık Geliri					Toplam
		0-172 Dolar	173-344 Dolar	345-516 Dolar	517-688 Dolar	689 Dolar +	
Sosyal Güvenlik Kurumu	Yararlanmıyor	8 8,9%	16 17,8%	6 6,7%	1 1,1%	1 1,1%	32 35,6%
	Emekli Sandığı		4 4,4%	2 2,2%	1 1,1%		7 7,8%
	SSK	5 5,6%	31 34,4%	10 11,1%	2 2,2%	1 1,1%	49 54,4%
	Bağ-Kur			1 1,1%			1 1,1%
	Asker Eşi Kartı	1 1,1%					1 1,1%
Toplam		14 15,6%	51 56,7%	19 21,1%	4 4,4%	2 2,2%	90 100,0%

Herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yararlanmayanların % 40.6'sı yeşil karta sahiptir. Yeşil Kart, Mahalle Muhtarı ve Kaymakamlığın onayı ile fakir aile veya kimselere verilen ve kamu hastanelerinden ücretsiz olarak yararlanma imkanı sunan bir karttır. Ancak kartın belli dönemlerde vize yani kontrol zorunluluğu vardır. Yeşil kartın, herhangi bir sosyal güvencesi olmayan Çingene aileler için oldukça önemli ve koruyucu bir işlevi vardır.

Sosyal güvenlik kurumlarından yararlanmayan görüşülenlerin yalnızca % 9.4'ü Fakirlik Fonu, kurum veya kişiden yardım aldığını belirtmektedir. Ancak bu rakam gerçekte daha fazladır. Kaymakamlık, fakirlik fonu aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine, taleplere göre değişen yardımlar yapmaktadır. Bunların dışında kişi ve şirketler aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine zekat, fitre, eşya, yiyecek ve yakacak yardımları da yapılmaktadır. Ayrıca bazı dönemlerde siyasi partilerin ve hükümetlerin yardımları söz konusudur. Bununla beraber bazı görüşülenler alınan yardımları gizleme eğilimindedir. Aynı zamanda bu görüşülenler, sürekli olarak bir yoksulluk ve memnuniyetsizlik sergilemektedir. Bu durum 'madun' (subaltern) psikolojisini yansıtan gösterge olarak okunabilir.

4. Gelir Ve Harcama

4.1. Aylık Ortalama Gelir

Görüşme yapılanların % 72.3'ü aylık 345 doların altında bir gelire sahiptir. Bu görüşülenler, hamal, kaynakçı-demirci, badanacı, şoför, seyyar satıcı, marangoz, kamu çalışanı ve zahireci olarak çalışanlardır. Ancak bu miktarların görüşülenlerin kendi beyanlarına dayanması ve bazı görüşülenlerin gelirlerini daha düşük gösterme eğilimleri, tabloyu okumada göz önüne alınmalıdır. Ayrıca aynı mesleği yapmalarına rağmen kişisel kazançlar ve ailede başka çalışanların olması bu oranları değiştirebilmektedir. Bunların dışında ayakkabı boyacılığı, hamallık, çiçekçilik ve seyyar satıcılık yapan Çingeneleeri aylık kazançları değişebilmektedir. Aylık 345 dolar ile 517 dolar arası kazanan görüşülenler hamallık, nakliyecilik, müzisyenlik, şoför, kuaför, kamu çalışanı ve emekli olanlardır. Aylık 517 dolar üzeri gelire sahip olanlarsa pazarcı, müzisyen, aşçı ve seyyar satıcı olarak çalışanlardır. Görüşülenlerin eğitim seviyelerinin düşüklüğü ve sahip oldukları iş/mesleklerle gelirleri arasında doğrusal bir ilişki söz konudur.

4.2. Tasarruf

Gelirle bağlantılı olarak görüşülenlerin % 74.4'ü tasarruf yapmamaktadır. Tasarrufta öncelikse, banka ve dövize yatırım şeklindedir. Gelir ve tasarruf ilişkisi incelendiğinde her gelir diliminin tasarruf yaptığı görülmektedir. Ancak dikkati çekici biçimde hem en yüksek, hem de en düşük gelir diliminde tasarruf yapma eğilimi en düşük oranlardadır. En fazla tasarrufsa, ikinci gelir diliminde gerçekleşmektedir. Tasarruf eğilimlerinin belirginleşmesinde; çocukların evliliği, arsa veya konut alma gibi düşünceler ön plandadır.

4.3. Harcama

Gıda ve kira giderleri, harcama kalemleri içerisinde en yüksek orana sahiptir. Bunları çocuklara yardım etmek (% 7.8) ve sağlık (% 3.3) giderleri izlemektedir. Erkek çocuğunu evlendirmek ve bir ev sahibi yapmak çoğunlukla babanın görevi olarak kabul edilmektedir. Bu durum hane yapılarının özellikleri ve dağılımında da görülebilir. Genel anlamda harcama kalemlerinin belirginleşmesi gelirle ilgilidir.

4.4. Evde Kullanılan Eşyalar

Evde kullanılan eşya ve araçlara bakıldığında kömür sobası, televizyon, buzdolabı, ütü ve çamaşır makinesi en çok sahip olunan eşyalardır. Ancak bu eşyalardan televizyon, buzdolabı ve çamaşır makinesinin ortak kullanılma durumları olduğu gibi görüşülenlerin 'kendilerini olduklarından farklı göstermeleri de' oranların yüksek çıkmasına neden olmuştur. Tarlabası mahallesi için çoğu hanede bahsedilen eşyaların yokluğu kadar, yemek odası, yatak odası ve koltuk takımı gibi eşyaları kullanmak mümkün görünmemektedir. Eşya ve araçların kullanılabilirliği ve çeşitliği açısından Kızılay mahallesinde oturan aileler, Tarlabasında oturanlara göre daha yüksek kullanım oranına sahiptir. Öyle ki Tarlabasında ki bazı hanelerde bahsedilen eşya ve araçlardan hiçbirisi yoktur.

5. Siyasal Katılım Ve Örgütlenme

5.1. Siyasal Parti Üyeliği

Görüşülenlerin % 36.7'si bir siyasi partinin üyesidir. Ancak bu üyelikler çoğunlukla meclis üyesi olmak isteyenlerin ricasıyla gerçekleşmiştir. Bu, Çingenerin Çingene olmayanlarla girdikleri 'karşılıklı ilişki'nin bir sonucudur. Şu anda Bornova'da örgütlü hiçbir siyasi partinin yönetimi ve yönetim kurulunda görev alan Çingene üye yoktur. Siyasal Partiler açısından Çingenerler 'nylon üyeler'⁶ iken, Çingenerlere göre herhangi bir siyasi partiye olan üyelik sosyal prestij açısından önemlidir. Bu ilişkide Çingenerler için kazanım belediyelerde işe giren işgücü ve elde edilen küçük hediyelerdir.

En fazla üyeye sahip olan parti % 48.5'lik bir oranla Genç Parti'dir. Doğru Yol Partisi'ne olan üyelik mahalledeki bir ailenin desteği ve çabası ile ikinci sırada yer almıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'ne olan üyeliklerse geçmiş dönemlerde belediyelerde işe alınanların yaptıkları üyeliklerdir. Bu anlamda siyasi parti üyeliği kişisel beklentilerle ilişkili olarak gerçekleşmekte ve partilere verilen destek alınan yardımlara bağlı olmaktadır. Herhangi bir partiye üye olmak istemeyenlerin oranı ise % 63.3'tür. Bu görüşülenler, siyasi partilere olan güvensizlik ve kendilerini ifade edememe kaygısıyla parti üyeliğine sıcak bakmamaktadır.

⁶ Sayısal olarak oy kullanan, parti yönetim kademesinde etkin olmayan üye anlamında kullanıyorum.

Görüşülenlere göre Genç Parti % 41.1'lik bir oranla sorunları çözebilecek parti olarak gösterilmektedir. Genç Parti'nin mahallede yaptığı yardımlar bu tercihte önemli rol oynamıştır. Genç Parti'nin dışındaki diğer partiler de erzak, giyecek ve maddi yardımlarla üye sayılarını ve Kasım-2002 seçimlerde oylarını artırmaya çalışmışlardır. Siyasi partilerin yaptığı yardımlar, cep telefonu, kontör yükleme, erzak dağıtımı ve günlük ekmek yardımı şeklinde gerçekleşmiştir. Sorunları çözebilecek diğer partiler; Doğru Yol Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Ak Parti olarak gösterilmektedir. 28 Mart 2004 yerel seçimlerinde ise Cumhuriyet Halk Partisi ve Ak Parti eşit oranda desteklenmiştir.

5.2. Dernek Üyeliği

Çingenerler, dernekleşme konusunda istekli görünmemektedir. Bununla beraber daha önce bazı siyasi partilerin desteğiyle iki kez kurdukları ve bugün faaliyetine devam etmeyen dernekleşme çabaları da yaşanmıştır. Görüşülenlerin % 73.3'ü dernek kurulması durumunda kendilerine verilecek herhangi bir görevi yerine getireceklerini belirtmektedir. Ancak dernekleşme konusunda atılan somut bir adım anında bu birliktelik hemen dağılabilmektedir. Özellikle başkanın kim olacağı, başkana olan yakınlık ve finansman gibi konular belirgin engeller olarak ortaya çıkmaktadır. Bir anlamda aileler arasında, 'gücün temsiline' ilişkin kaygılar belirleyici olmaktadır.

Kurulacak dernekte görev almak isteyenler yardımlaşma (% 57.6), güç birliği (% 10.6), kendilerini savunabilme (% 7.6) ve sesini duyurabilme gibi nedenlerle ön plana çıkmaktadır. Dernekleşmeye olumlu bakanlar genel anlamda derneği yardımlaşma ve dayanışmanın aracı olarak görenlerdir. Diğer yandan örgütlenme konusunda diğer dernekler referans olarak gösterebilmektedir. Nitekim görüşülenlerin % 6.1'i herkesin bir derneğin olduğunu ve kendilerinin de bir derneğin olması gerektiğini belirtmektedir. Güç birliği, kendini savunma, kalkınma ve doğruyu anlatma gibi nedenlerle dernekleşmek isteyenler ise hem farklılaşmayı hem de birlikte yaşama bağlamında kendilerini ifade etmek isteyen görüşülenlerdir.

Kurulacak dernekte görev almak istemeyen diğer bir ifadeyle dernekleşmeye olumlu bakmayan görüşülenler birlikteliği faydasız (% 20.8) görenlerdir. Bu görüşülenler Çingenerlerin "dernekleşme konusunda başarılı olamayacağını" belirtmektedir. Faydası ve itibarı olmayacağını söyleyen Çingenerler, sorunu kendilerinin dışında görenlerdir. Bizimkilerle uğraşılmaz, kendilerini düşünürler, Çingenerler gündeme gelmesin ve güvenmiyorum diyenlerse sorunu Çingenerlerde gören görüşülenlerdir.

6. Kendilerine Ve Dünyaya Bakış Açıları

6.1. Sosyal Tabakalaşma

Gelir ve eğitim seviyesiyle bağlantılı olarak görüşülenlerin % 54.4'ü kendisini alt tabakada görmektedir (**Tablo 10**). Kendini alt tabakada görenlerin % 57.7'si, orta tabakada görenlerinse % 24.4'ü aylık 345 doların altında bir gelire sahiptir.

Tablo 10: Sosyal Tabaka ve Ortalama Aylık Gelir

		Kendini Hangi Sosyal Tabakada Gördüğü			Toplam
		Alt	Orta	Üst	
Ortalama Aylık Gelir	0-172 Dolar	13 14,4%	1 1,1%		14 15,6%
	173-344 Dolar	30 33,3%	21 23,3%		51 56,7%
	345-516 Dolar	6 6,7%	12 13,3%	1 1,1%	19 21,1%
	517-688 Dolar		4 4,4%		4 4,4%
	689 Dolar +		2 2,2%		2 2,2%
Toplam		49 54,4%	40 44,4%	1 1,1%	90 100,0%

Tablonun belirginleşmesinde görüşülenlerin kendileri hakkındaki düşünceleri ve sunuşları oldukça etkilidir. Görüşülenlerin büyük bir çoğunluğu Çingene ve Çingeneliği ‘alta düşürülen, yardıma muhtaç ve edilgen’ olarak sunmaktadır. “Çingene fakir insandır” ifadesi sürekli kullanılmaktadır. Bu anlamda görüşülenlerin kendilerini alta düşürülen olarak sunma özellikleri, Çingenerler açısından etnik ve kültürel olarak farklı kalma çabalarının da bir uzantısıdır. Diğer bir ifadeyle görüşülenlerin kendilerini madun olarak sunmaları stratejik bir özelliktir. Madunluk aracılığıyla, Gacoya karşı kendilerini güvenilir, zararsız ve günahsız olarak sunma imkanı bulmaları yanında, kendilerine bir ‘aracı’ olarak, alt alan açma ve bunu sürdürme fırsatı kazanmaktadır. Bu nötr halleri kendilerine karşı yöneltilebilecek ağır suçlamaların da ortaya çıkmasını engellemektedir. Genel anlamda madunluğa ilişkin göndermeler Gaconun yabancı tanımlamasına da uygundur. Bu anlamda yabancılık içselleştirilmiş bir özellik olarak kurgulanmakta ve kullanılmaktadır.

6.2. Boş Zaman Değerlendirme Biçimleri

Görüşülenlerin boş zamanlarını değerlendirme biçimleri daha çok evde oturma ve dinlenme biçiminde gerçekleşmektedir (**Tablo 11**). Bunu komşu/akraba ziyareti ve televizyon izleme takip etmektedir. Çoğu Çingene için Tarlabası mahallesi sosyalleşilen ve boş zamanların geçirildiği bir mekandır. Zira Tarlabası mahallesi, çalışma saatlerinin dışındaki boş zaman için sakinlerinin taleplerini karşılayacak özelliklere sahiptir. Dar sokaklar, hanelerin birbirine olan yakınlığı ve evde dinlenmeye imkan vermeyen yapıları nedeniyle sokak ortalarında yapılan sohbetler, müzik dinleme ve içki içtikten sonra ihtiyaç duyulan turşu ve turşu satıcısıyla oldukça rahat, özgür ve ucuz bir özel alandır. Ancak görüşülenlerin belirttiği “gençler arasında yaygın olan esrar ve bali kullanıcılığı” mahallenin büyük bir çoğunluğu için büyük bir sorundur ve bu sorunu mahalleye getiren sonradan Kuruçayır’dan (İzmir) gelen Çingenerlerdir.

Tablo 11: Çalışma Saatlerinin Dışında Ne/Neler Yaptığı

Boş Zaman	Sayı	Yüzde
Komşu/Akraba Ziyareti	22	24,4
Evde Oturma/Dinlenme	35	38,9
Televizyon İzleme	9	10,0
Müzik Dinleme	3	3,3
Yürüyüş Yap./Dolaşmak	4	4,4
Kahveye Gitmek	6	6,7
Ev İşleri/Tamirat	6	6,7
Torunlarla İlgilenmek	1	1,1
Ev Hayvanı Beslemek	2	2,2
Çiçek Yetiştirmek	2	2,2
Toplam	90	100,0

6.3. Sorunlar ve Beklentiler

Görüşülenler, en büyük sorun olarak işsizlik ve fakirliği göstermektedir (Tablo 12). Kuşkusuz bunda Çingenerin yeni piyasa şartları içerisindeki düzenlemelere yeteri oranda tepki verememesi belirleyicidir. Özellikle orta yaş grubu Çingenerin eleştirdiği, “gençlerin devamlı bir işte çalışmayı kabul etmemesi” özellikleri oldukça rahatsız edici bir hal almıştır. Orta yaş grubu Çingenerlere göre, istihdam olanaklarının olduğu dönemlerde çoğu genç ödenen ücretleri beğenmemiştir. Ancak bugün gelinen noktada iş piyasasındaki rekabet, gençleri sıkıştırmakta ve geleceği belirsiz kılmaktadır. Fakat burada dikkati çeken nokta orta yaş grubu Çingenerin, kendilerinin de çoğunlukla devamlı işlere sahip olmamalarıdır. Genel olarak suçun veya istenilmeyenin karşı tarafa yüklenmesi oldukça yaygın bir özelliktir.

Tablo 12: En Büyük Sorunları

Sorunlar	Sayı	Yüzde
Eğitimsizlik	15	16,7
İşsizlik	50	55,6
Fakirlik	6	6,7
Örgütlenememe	1	1,1
Dışlanma	4	4,4
Hakir Görülme	5	5,6
Kendini İfade Edememe	1	1,1
Sorunum Yok	3	3,3
Birlikte Yaşam	2	2,2
Konut Sorunu	3	3,3
Toplam	90	100,0

Gençlerin düzenli bir işte çalışmamlarının eleştirilmesine karşın, gençler evin geçimi ve gelir noktasında daha rahat hareket etmektedir. Nitekim yaşa bağlı olarak sorunu anlatmada 40-46 yaş grubu % 10,0, 61-67 yaş grubu da % 12,2 oranında işsizliği en büyük sorun göstermişken; bu oranlar 19-25 yaş grubunda % 5,6 ve 26-32 yaş grubunda % 8,9'dur.

Diğer bir sorun olarak görüşülenlerin yoğun olarak belirttiği eğitimsizliktir. Eğitim meslek ve elde edilecek gelirin belirlenmesinde önemli bir etkidir. Dışlanma ve hakir görülme gibi özellikleri

belirten görüşülenler ise farklılaşmayı ön plana çıkaranlardır. Görüşülenler kendi sorunlarını Türkiye'nin sorunlarından ayrı tutmamaktadır. Nitekim Türkiye'nin sorunu olarak işsizlik, ekonomi ve yolsuzluk gösterilmektedir. Birinci tercihte işsizlik ön planda iken ikinci ve üçüncü tercihte ekonomi ön plandadır. Bu anlamda temel sorun ekonomiktir.

SONUÇ

Sosyo-ekonomik yapı araştırmasına dayalı olarak ele alınan bu çalışma Türkiye'de yaşayan Çingenerin genel durumu hakkında sınırlı da olsa sayısal ve belirgin veriler ortaya koymaktadır. Çalışmanın temel amacı çerçevesinde Tarlabası Çingenerinin; demografik özellikleri, doğum yeri, göç, medeni durum, aile büyüklüğü, eğitim, hane ve mekan, iş ve meslek, gelir ve harcama, evde kullanılan eşyalar, siyasal katılım, örgütlenme, kendilerine ve dünyaya bakış açılarına ilişkin veriler elde edilmiş ve yorumlanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre Tarlabası Çingeneri Türkiye'nin Trakya, Marmara ve Ege bölgesinde yaşayan diğer bazı Çingene grupları gibi *Nüfus Mübadelesi* aracılığıyla Türkiye'ye göç eden Çingene grubudur. Çingene dilini kullanıyor olmaları, homojen bir yerleşim alanına sahip olmaları ve iş piyasasında belirgin işleri yapıyor olmaları en belirgin özellikleri arasında yer almaktadır. Çingenerin Tarlabasına yerleşmelerinin en önemli nedeni ise Tütün işleri ve işçiliğidir. Tarlabasına (Bornova'ya) ilk yerleşen birinci kuşak nüfus, Çingenerin yaşadığı diğer il ve ilçelerden gelmişlerdir. İkinci kuşağı oluşturan % 88.9'luk nüfus ise Bornova doğumlulardan oluşmuştur.

Doğum yeri ve göç ilişkisi ele alındığında Tarlabası Çingenerinin '*akrabalık ilişkilerini*' devam ettirdiği görülmektedir. Zira Tarlabasına yapılan göçlerin önemli özelliği, evlilik nedeniyle yapılan göç karakteri taşımasıdır. Evlilik tercihinde yakın akrabalıktan ziyade, daha uzak olanın tercih edilmesi evlilik nedeniyle yapılan göç oranını artıran temel etkidir. Görüşülenler arasında *evlilik oranı* % 90.0 ve birinci evliliği olanların oranı da % 92.2'dir. Bu anlamda evlilik ve aile önemli bir kurum olarak işlevini sürdürmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının eş seçiminde öncelikli olarak belirttikleri özellik gelin veya damat adayının Çingene olmasıdır. "*Çingene'yi ancak bir Çingene anlar*" vurgusu Çingenerin '*iç dayanışma*' ve kendi '*kültürlerini koruma*' çabalarının bir uzantısıdır. Evlilik yaşı oranlarını belirleyen etkenler, eğitim seviyesi ve çalışma yaşamına katılımı bağlantılıdır. *Görücü usulü, anlaşarak ve kaçarak* evlenme de görüşülenlerin birbirlerine yakın oranlarda tercih ettiği evlilik biçimleridir. Görüşülenler, akraba evliliğine olumlu bakmamaktadır. Bunda çocuğun *sakat kalacağı endişesi* ve *mülkiyetin yokluğu* özellikleri belirleyici olmaktadır. Görüşülenlerin % 93.3'ü hem resmi hem de dini nikaha sahiptir. Bu özelliğin belirginleşmesinde '*yerleşiklik*' önemli bir etkidir.

Görüşülenlerin *aile büyüklüğü* göz önüne alındığında çoğunlukla üç ve dört kişilik aile yapıları karşımıza çıkmaktadır. Bu özellik sahip olunan çocuk sayısında da doğrulanmaktadır. Bu anlamda; yerleşiklik, iş piyasasında yaşanan değişimler, annenin (ev temizliği vb. işlerle) gelir için çalışma yaşamını katılması, çocukların eğitim sürecinde tutulamaması, meslek kazandıramama ve ekonomik konumlarını koruma düşünceleri çocuk sayısını belirlemede önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarlabası Çingeneri arasında *eğitim seviyesi* oldukça düşüktür. Okuryazar olmayanların oranı % 25.6'dır. Ortaokul mezunu olanların oranı % 5.6 ve lise mezunu oranı % 1.1'dir. Genel olarak eğitim seviyesinin düşük olmasında; anne ve babanın eğitim seviyesinin düşüklüğü ve sosyo-kültürel çevre koşullarının etkinliği belirleyici olmaktadır. Okul yaşamı görüşülenler bağlamında bir farklılaşma alanıdır. Eğitim seviyesi oranlarının düşüklüğü, gelecek açısından önemli bir sorunu oluşturacak görünümde dir.

Oturulan mekan bağlamında Tarlabası mahallesi, sakinlerine beklenen imkanı sunamama konusunda eleştiri olsa bile bir varoluş mekanı olarak korunmakta ve sahiplenilmektedir. Gerçekte mahallenin Tarlabasında oturanlara sunduğu dayanışma imkanlarının işlevsel olması önemli görünmektedir. Tarlabası mahallesi homojen özellikler taşımakta ve '*içe kapanma*'nın yaşandığı alana

Suat KOLUKIRIK: *Sosyolojik Perspektiften Türk(îye) Çingeneri*

işaret etmektedir. Bununla beraber ekonomik ilişkiler nedeniyle dışa açılma ve sınırlı da olsa dış grupla (muhacirlerle) gerçekleştirilen iletişim yaşanmaktadır. Oturulan konutların mülkiyeti bağlamında da *dayanışma bağlarının* güçlülüğü açık biçimde görülebilir. Nitekim oturulan konutların % 81,1'i aile fertlerine veya kendisine aittir. Ayrıca ilk evlendiğinde ailesinin veya kayınpederinin evine yerleşenlerin oranı % 83,3'tür. Konutların durumu göz önüne alındığında ise '*mülk edinmemeye*' ilişkin özelliklerini devam ettirdikleri söylenebilir.

Tarlabaşı Çingenerini yaptığı *iş ve meslekler* oldukça geniş bir yelpaze içerisinde yer almaktadır. Erkekler çoğunlukla hamallık, hurdacılık, çöp toplayıcılığı, ayakkabı boyacılığı, tütün işçiliği, pazarcılık ve müzisyenlik yapmaktadır. Bu işler, kamu veya özel sektörden emekli olan Çingenerce de emekli olduktan sonra yapılabilmektedir. Kadınlar ise ev temizliği ve tütün işçiliği yapmaktadırlar. Genç kız ve gelinler hiçbir surette ücretli çalışma yaşamı içerisinde değilken, genç erkekler yukarıdaki işleri yapmaktadır. Genel anlamda Tarlabaşı Çingeneri esnek ve stratejik bir mesleki tercihe sahiptir. Özellikle hamallık, ayakkabı boyacılığı ve kunduracılık Bornova bağlamında '*tekel*' olarak sahiplenilmiş mesleklerdir. Görüşülenlerin yaşamlarında yapmak istedikleri iş ve mesleklerin başında doktorluk ve öğretmenlik gelmektedir. Bunu polis ve subay izlemektedir ve tiyatrocü, tercüman, milletvekili, gazeteci, imam, avukat, ressam diğer meslekler olarak sıralanmaktadır. Görüşülenlerin çocukları için düşündükleri iş ve mesleklerde kendi isteklerine yakındır. Belirtilen mesleklerde dikkati çeken nokta Gacoya benzeşme çabası olarak sunulsa da gerçekte mevcut konumlarını koruma çabası daha geçerli bir yol olarak görünmektedir.

Görüşme yapılanların % 35,6'sı herhangi bir *sosyal güvenlik* kurumundan yararlanmamaktadır. Herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yararlanmayanların % 40,6'sı yeşil karta sahiptir. Bunların dışında ihtiyaç sahiplerine fakirlik fonu, siyasi parti ve belediyelerin yaptığı yardımlar söz konusudur. Görüşülenlerin % 72,3'ü aylık 345 doların altında bir gelire sahiptir. Bununla birlikte alanda yapılan gözlemlerde, görüşülenlerin gelirlerini daha düşük gösterdikleri bulgulanmıştır. Gelir ve mülkiyete ilişkin tablolarda bu özellik dikkate alınması gereken bir noktadır. Gerçekte burada olan, görüşülenlerin kendilerini '*madun*' (subaltern) gösterme çabalarının bir uzantısıdır. Benzer biçimde görüşülenlerin büyük bir çoğunluğu (% 74,4'ü) tasarruf yapmadıklarını belirtmişlerdir. Ancak mülakatlarda tasarrufa ilişkin oldukça net veriler elde edilmiştir. Görüşülenlerin harcama kalemlerinde gıda ve kira giderleri ilk sıralarda yer almakla birlikte, çocuklara yapılan yardımlar önemli bir yer tutmaktadır. "*Bizde çocukları üzerimize almak adettir*" ifadesinde olduğu gibi Çocuklara yapılan bu yardımlar aile ve dayanışmaya ilişkin önemli bir göstergedir.

Görüşülenlerin % 37,6'sı bir *siyasi partiye* üyedir. Ancak siyasi partiye üye olanların partiyle olan ilişkileri oldukça sınırlıdır. Parti üyeliği daha çok elde edilecek beklentilerle bağlantılı olarak gerçekleşmektedir. Her dönem farklı bir partinin destekleniyor olması, Çingenerin siyasi partilere karşı kendilerini bir '*arac*' olarak sunmasının ifadesidir. Siyasi partiler açısından '*naylon üyelikler*' elde edilirken, Çingenerler açısından bu ilişkide elde edilenler belediyede iş imkanı veya alınan yardımlardır. Ayrıca görüşülenlerin tek bir partiyi desteklemiyor olması onların politik olarak bir tarafı oluşturmama çabasıdır. Zira taraf olma, sonuçları bağlamında yabancı için tehlikeli bir durum olarak belirebilir. Görüşülenlerin % 73,3'ü bir Çingene Derneği kurulmasını istemekle birlikte, bu konuda kesin bir çaba içerisine girmemektedir. Ayrıca *dernekleşmeden* anlaşılan daha çok maddi bir yardım sağlamadır. Bununla birlikte dernekleşmeye olumlu bakanlar, kendi hak ve çıkarlarını korumak amacıyla dernekleşmeyi desteklemektedir. Dernekleşmeye karşı çıkanlar ise, bu konuda başarı sağlayamayacaklarını ve faydası olmayacağını düşünen görüşülenlerdir. Genel anlamda siyasi partilere bakış açılarında olduğu gibi, dernekleşme konusunda da kendilerini deşifre etme çabasından uzak durmaktadırlar. Bu aynı zamanda yabancıların kendisini farklı kılma ve benzeşmeme isteğinin göstergesidir.

Suat KOLUKIRIK: *Sosyolojik Perspektiften Türk(îye) Çingeneri*

Görüşülenlerin tamamına yakını (% 98.9) kendisini alt ve orta tabakada görmektedir. Elde edilen gelirle bağlantılı olarak görüşülenlerin kendilerini fakir ve madun olarak sunmaları önemli bir özellik olarak belirmektedir. Ancak *sosyal tabakalaşmaya* ilişkin algının modernist olması ve görüşülenlerin bu algı üzerinden kendilerini değerlendirmemeleri önemli bir özellik olarak belirmektedir. Boş zamanı değerlendirme biçimleri çoğunlukla evde oturma, televizyon izleme, komşu ve akraba ziyareti biçiminde şekillenmektedir. Komşu ve akraba ziyaretinden kastedilen ise Kızılay mahallesinde oturan görüşülenlerle kurulan ilişkilere dir. Tarlabası mahallesi genel anlamda bir sosyal ilişki merkezidir. Dış gruba karşı oluşturulan kapalılık, kendi aralarındaki sosyalleşmeyi kaçınılmaz kılmaktadır. En büyük *sorun* olarak gösterilen konular, işsizlik ve fakirliktir. Bunu eğitim sorunu izlemektedir. Bu konudaki temel engel Gacoların tutumu gösterilse de temel vurgu dışlanma ve hakir görülme üzerinden farklılaşmanın ön plana çıkarılmasıdır.

KAYNAKLAR

- Alexandris, Alexis (2005), "Din ve Etnisite: Yunanistan ve Türkiye'deki Azınlıkların Kimlik Meselesi", *Ege'yi Geçerken:1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi (içinde)*, Derleyen: Renee Hirschon, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Alpman, Nazım (1997), *Başka Dünyanın İnsanları Çingeneleeri*, Ozan Yayıncılık, İstanbul
- Altınöz, İsmail Haşim (1995), "Osmanlı Toplumunda Çingeneleeri", *Tarih ve Toplum*, Sayı:137, Mayıs
- Andrews, Peter Alford (1992), *Türkiye'de Etnik Gruplar*, Çev. Mustafa Küpüşoğlu, Ant Yayınları, İstanbul
- Arayıcı, Ali (1999), *Çingeneleeri*, Ceylan Yayınları, İstanbul
- Arı, Kemal (2003), *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç 1923-1925*, Tarih Yurt Vakfı Yayınları, İstanbul
- Bakker, P. - Kyuchukov, H. (2000), *What is the Romani Language?*, University of Hertfordshire Press, Hatfield
- Bulmer, Martin (2001), "The Ethics of Social Reseach", *Researching Social Life*, Ed. Nigel Gilbert, Sage Publications, London
- Cech, P. ve Heinschink, M.F. (1996), *Sepecides-Romani*, Lincom Europa, München.
- Clebert, Jean Paul (1963), *The Gypsies*, P.Dutton & Co., Inc., New York
- Fraser, Angus (1992), *The Gypsies*, Blackwell, Oxford
- Gökbilgin, M.Tayyip (1977), *Çingene Maddesi*, İslam Ansiklopedisi, MEB Yayınları, İstanbul
- Hancock, Ian (1995), "The Struggle for the Control of Identity", *Transitions Vol.4, No.4*.
- Hancock, Ian (2002), *We are the Romani People*, University of Hertfordshire Press, Hatfield.
- Lewy, Guenter (1999), "The Travail of The Gypsies", *National Interest*, Fall, Issue 57
- Marushiakova, E. - Popov,V. (2001), *Gypsies in the Ottoman Empire*, University of Hertfordshire Press, Hatfield
- Marushiakova, E. - Popov,V., "A History of the Roma of Bulgaria", <http://www.geocities.com/Paris/5121/bugaria-hstry.htm>, 6 Nisan 2002.
- Matras, Yaron (2004), "Romacilikanes, The Romani Dialects of Parakalamos", *Romani Studies* 5, Vol.14, No:1, June
- Özkan, Ali Rafet (2000), *Türkiye Çingeneleeri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Willems, Wim (1977), *In Search of The True Gypsy, From Enlightenment to Final Solution*, Frank Cass, London
- Yoors, Jan (1967), *The Gypsies*, Simon and Schuster, New York